

Aneta Mikula

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

POZIOM UBÓSTWA I WYKLUCZENIA SPOŁECZNEGO W KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ NA OBSZARACH O RÓŻNYM STOPNIU URBANIZACJI

*POVERTY AND SOCIAL EXCLUSION IN AREAS WITH THE VARYING
DEGREE OF URBANIZATION IN THE EUROPEAN UNION*

Słowa kluczowe: ubóstwo, wykluczenie społeczne, deprivacja materialna, niska intensywność pracy

Key words: poverty, social exclusion, material deprivation, low work intensity

Abstrakt. Przedstawiono poziom ubóstwa oraz wykluczenia społecznego w krajach Unii Europejskiej zróżnicowany według stopnia urbanizacji. Określono zasięg ubóstwa relatywnego, poziom deprivacji materialnej oraz odsetek osób żyjących w gospodarstwach domowych o niskiej intensywności pracy. Zaprezentowano również wskaźnik zagrożenia ubóstwem oraz wykluczeniem społecznym, który przedstawia odsetek osób dotkniętych przynajmniej jednym z trzech wymienionych zjawisk. W większości krajów Wspólnoty mieszkańcy obszarów wiejskich charakteryzowali się wyższym stopniem zagrożenia ubóstwem niż w miastach, przy czym różnica ta była większa w 12 nowych państwach członkowskich.

Wstęp

Strategia Unii Europejskiej (UE) „Europa 2020” kładzie nacisk na inteligentny i zrównoważony rozwój gospodarczy, sprzyjający włączeniu społecznemu. W 2010 r. co piąta osoba w UE była zagrożona ubóstwem lub wykluczeniem społecznym [Społeczny wymiar... 2011]. Taki stan ogranicza potencjał mieszkańców zjednoczonej Europy oraz osłabia spójność społeczną. Jednym z celów strategii wzrostu jest zapewnienie możliwości odgrywania aktywnej roli w społeczeństwie osób obecnie pozostających na marginesie. Realizację tego celu będzie można monitorować na podstawie wskaźnika zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym. Obejmuje on trzy podwskaźniki: liczbę osób zagrożonych ubóstwem (wskaźnik zagrożenia ubóstwem, stopa ubóstwa), poziom poważnej deprivacji materialnej oraz liczbę osób żyjących w gospodarstwach domowych w znacznym stopniu dotkniętych niepełnym zatrudnieniem (wskaźnik niskiej intensywności pracy) [Społeczny wymiar... 2011].

Material i metodyka badań

Celem artykułu było przedstawienie zróżnicowania poziomu wymienionych wskaźników na obszarach o różnym stopniu urbanizacji w krajach UE. Według metodologii Eurostatu, wyróżnia się trzy poziomy urbanizacji: wysoki, średni oraz niski. Obszar charakteryzuje się wysokim stopniem urbanizacji (obszar miejski, miasta), jeżeli tworząca go grupa lokalnych obszarów cechuje się gęstością zaludnienia wynoszącą ponad 500 mieszkańców na 1 km², a ogólna liczba mieszkańców na tym terenie wynosi co najmniej 50.000. Obszar o średnim stopniu urbanizacji (małe miasta i przedmieścia) to grupa sąsiadujących lokalnych terenów nienależących do obszarów gęsto zaludnionych, dla których gęstość zaludnienia wynosi ponad 100 mieszkańców na 1 km², a ogólna liczba ludności wynosi co najmniej 50 000 lub teren ten przylega do obszaru gęsto zaludnionego. Obszar o niskim stopniu urbanizacji (obszar wiejski) to grupa sąsiadujących ze sobą lokalnych terenów nienależących do żadnej z dwóch poprzednio wymienionych kategorii. Za zagrożone ubóstwem według badań Eurostatu uważa się osoby, których dochód jest mniejszy niż 60% mediany dla danego kraju. Jest to relatywna miara ubóstwa, powiązana z dystrybucją dochodu i uwzględniająca wszystkie źródła dochodów pieniężnych. Różnice w poziomie zagrożenia ubóstwem wiążą się z różnym standardem życia na obszarze UE. Wskaźnik poważnej deprivacji materialnej przedstawia odsetek osób w gospodarstwach domowych deklarujących brak możliwości zaspokojenia ze względów finansowych co najmniej 4 z 9 wymienionych potrzeb: 1) opłacenia tygodniowego wyjazdu wszystkich członków gospodarstwa domowego na wypoczynek raz w roku, 2) spożywania mięsa, ryb

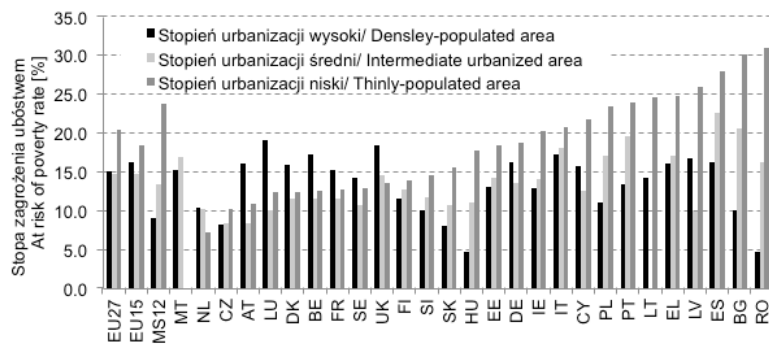
(lub wegetariańskiego odpowiednika) co drugi dzień, 3) ogrzewania mieszkania odpowiednio do potrzeb, 4) pokrycia niespodziewanego wydatku (w wysokości odpowiadającej miesięcznej wartości granicy ubóstwa relatywnego, przyjętej w danym kraju w roku poprzedzającym badanie), 5) terminowego regulowania opłat związanych z mieszkaniem, spłatą rat i kredytów, 6) posiadania telewizora kolorowego, 7) posiadania samochodu, 8) posiadania pralki, 9) posiadania telefonu (stacjonarnego lub komórkowego). Wskaźnik niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym określa się jako odsetek osób w wieku 0-59 lat mieszkających w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy, tzn. takich, w których osoby dorosłe (w wieku 18-59 lat) w minionym roku przepracowały mniej niż 20% ich całkowitego potencjału pracy. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym obejmuje osoby, które są zagrożone ubóstwem lub/i pogłębioną deprywacją materialną, lub/i żyją w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy. Osoby zlicza się tylko jednokrotnie, nawet jeśli są one obecne w wielu podwskaźnikach [Dochody i warunki... 2012]. Okresem badawczym był 2010 r., dane do analizy pochodziły z *Europejskiego badania dochodów i warunków życia* [Dochody i warunki... 2012]. Na rysunkach oznaczenia krajów przyjęto za oznaczeniami stosowanymi przez Eurostat.

Poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego

W większości krajów Wspólnoty obszary wiejskie charakteryzowały się wyższym stopniem zagrożenia ubóstwem, przy czym różnica ta była większa w 12 nowych krajach członkowskich¹ (rys. 1). W UE-15 na obszarach wiejskich ponad 18% osób znajdowało się w sferze ubóstwa w porównaniu do 16% na obszarach wysoko zurbanizowanych oraz prawie 15% na terenach o średnim poziomie zagęszczenia ludności. W UE-12 różnica ta wynosiła odpowiednio: prawie 24% względem 9% i 13%. Średnio dla całej UE na terenach wiejskich co piąta osoba nie osiągnęła dochodu na poziomie granicy ubóstwa, a poziom wskaźnika był o 1/3 wyższy od wartości dla terenów wysoko zurbanizowanych. Na obszarach wiejskich najbardziej zagrożony ubóstwem – częściej niż co piąty – był mieszkaniec Łotwy, Hiszpanii, Bułgarii i Rumunii, natomiast najmniej – co dziesiąty mieszkaniec Holandii, Czech i Austrii. W ponad połowie krajów UE-15 – w Luksemburgu, Austrii, Holandii, Wielkiej Brytanii, Belgii, Danii, Francji i Szwecji – osoby zamieszkujące tereny wiejskie w mniejszym stopniu dotknięte były pauperyzacją od mieszkańców miast. Z kolei różnica ta była ponaddwukrotnie większa (na niekorzyść mieszkańców obszarów wiejskich) na Słowacji, Węgrzech, w Polsce i Bułgarii, a w Rumunii – więcej niż 6,5-krotnie. W Polsce zagrożenie ubóstwem w dużych miastach było mniejsze od średniej w UE i dotyczyło nieco ponad 10% ludności. Na obszarach wiejskich natomiast ubóstwo dotyczyło prawie co czwartego mieszkańca i wynik ten przewyższał poziom średniej wartości w UE, podobnie jak poziom wskaźnika dla obszarów małych miast i terenów podmiejskich.

Analizując poziom ubóstwa według stopnia urbanizacji, należy pamiętać o tym, że granica ubóstwa ustalona jest na takim samym poziomie dla całego kraju, bez względu na zróżnicowane koszty życia. Jednym z takich kosztów, znacznie różniącym się między terenami o innym stopniu urbanizacji, jest koszt mieszkania. W dużych miastach wydatki na ten cel wydają się zdecydowanie większe niż na terenach wiejskich, ponadto w miastach zdecydowanie więcej osób wynajmuje mieszkania. Inny aspekt to wydatki na transport. Na terenach wiejskich koszty te będą prawdopodobnie wyższe ze względu na konieczność posiadania samochodu oraz ze względu na dłuższe odległości do pokonania. Wysokość tych kosztów zależy jednak w dużej mierze od stopnia dostępności transportu publicznego [Eurostat 2011].

Poziom deprywacji materialnej w krajach członkowskich UE był wyższy na obszarach wiejskich, przy

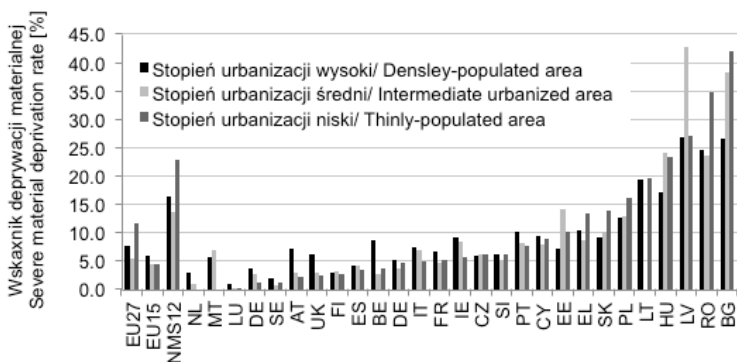
Rysunek 1. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem według stopnia urbanizacji w krajach Unii Europejskiej w 2010 r.

Figure 1. The at risk of poverty rate by degree of urbanization in the European Union countries in 2010
Źródło/Source: Dochody i warunki... 2012

¹ Nowe kraje członkowskie to 12 krajów, które wstąpiły do Wspólnoty w 2010 r. i później (UE-12), pozostałe kraje określa się jako UE-15.

Rysunek 2. Wskaźnik poważnej deprivacji materialnej według stopnia urbanizacji w krajach Unii Europejskiej w 2010 r.
Figure 2. The severe material deprivation rate by degree of urbanization in the European Union countries in 2010

Źródło: jak na rys. 1
 Source: see fig. 1

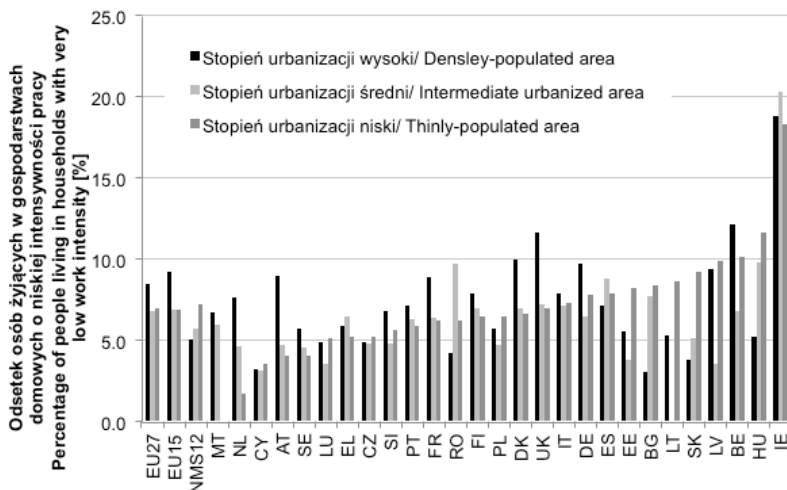
czym wystąpiła znaczna różnica między nowymi, a starymi członkami UE (rys. 2). Prawie we wszystkich krajach UE-15, z wyjątkiem Grecji, deprivacją materialną w większym stopniu dotknięte były osoby zamieszkujące duże aglomeracje miejskie. Największa różnica – 5 p.p. – wystąpiła w Austrii i Belgii, natomiast najmniejsza – niecały 1 p.p. – w Luksemburgu, Szwecji, Hiszpanii, Finlandii i Niemczech oraz w jedynym kraju z nowych członków – na Cyprze. Odwrotna sytuacja występowała w UE-12. W Bułgarii ponad 40% osób zamieszkujących obszary wiejskie nie mogło zaspokoić przynajmniej 4 z 9 podstawowych potrzeb, natomiast w mieście było to 26%. W Rumunii deprivacją materialną dotknięty był co czwarty mieszkaniec dużego miasta oraz co trzeci mieszkaniec obszarów wiejskich. W Grecji różnica w poziomie wskaźnika wyniosła 3 p.p. na niekorzyść mieszkańców wsi. Na Słowenii, Litwie, Łotwie i w Czechach różnica ta była nieznaczna. W Polsce poważna deprivacja materialna dotykała około 13% mieszkańców dużych miast oraz mniejszych miast i przedmieść, a na obszarach wiejskich – ponad 16% osób. Wszystkie te wartości przewyższały średnie unijne, natomiast były niższe niż średnie wartości dla 12 nowych krajów członkowskich.

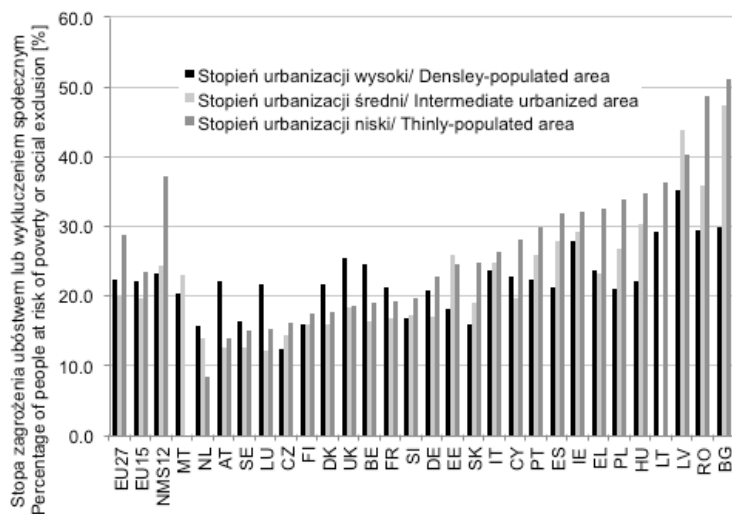
Ogólnie można zauważyć, że w krajach najlepiej rozwiniętych we Wspólnocie poważna deprivacja materialna to raczej problem mieszkańców dużych miast, podczas gdy w nowych krajach członkowskich dotyczy on obszarów wiejskich. To w pewnym stopniu może tłumaczyć, dlaczego ciągle można obserwować znaczną migrację ludności ze wsi do miast, czego nie można powiedzieć o pozostałych państwach [Eurostat 2011].

Prawie co dwunasty mieszkaniec miast oraz co czternasty obszarów wiejskich w wieku poniżej 59 lat mieszkał w rodzinie, w której dorośli pracowali mniej niż 20% ich potencjału pracy w ciągu minionego roku (rys. 3). W Wielkiej Brytanii i Belgii można było zaobserwować najwyższy odsetek takich osób (po 13%), a w Luksemburgu, Szwecji i Czechach najniższy (po 6%). Różnice w poziomie wskaźnika między obszarami miejskimi i wiejskimi są inne w krajach UE-15 oraz w pozostałych państwach. Prawie we wszystkich krajach Europy Zachodniej mieszkańcy miast w większym stopniu charakteryzują się niską intensywnością pracy niż mieszkańcy obszarów wiejskich. W Holandii, Austrii, Wielkiej Brytanii i Danii

Rysunek 3. Odsetek osób żyjących w gospodarstwach domowych o niskiej intensywności pracy według stopnia urbanizacji w krajach Unii Europejskiej w 2010 r.
Figure 3. The percentage of individuals living in households with a very low work intensity by degree of urbanization in the European Union countries in 2010

Źródło: jak na rys. 1
 Source: see fig. 1

Rysunek 4. Stopa zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym według stopnia urbanizacji w krajach Unii Europejskiej w 2010 r.

Figure 4. The percentage of individuals at risk of poverty or social exclusion by degree of urbanization in the European Union countries in 2010

Źródło: jak na rys. 1

Source: see fig. 1

różnica ta wynosiła ponad 3 p.p., w Grecji, Irlandii i we Włoszech – niecały 1 p.p. W nowych krajach członkowskich, z wyjątkiem Słowenii, mieszkańcy obszarów wiejskich częściej żyli w gospodarstwach o niskiej intensywności pracy niż w miastach. Podczas gdy różnice te nie były duże na Cyprze, Łotwie, w Czechach i Polsce, to na Słowacji, Węgrzech i w Bułgarii wynosiły ponad 5 p.p.

W 2010 r. w krajach UE ubóstwem lub wykluczeniem społecznym zagrożonych było 22% mieszkańców miast i prawie 29% mieszkających na obszarach wiejskich (rys. 4). Ubóstwo oraz wykluczenie społeczne w najmniejszym stopniu dotyczyło mieszkańców miast w Czechach, Holandii, Finlandii i na Słowacji (najwyżej 16%), a największy odsetek występował na Łotwie i Bułgarii – 30%. W Bułgarii i Rumunii połowa mieszkańców obszarów wiejskich znajdowała się w sferze ubóstwa lub wykluczenia społecznego, natomiast co szósty mieszkaniec wsi w: Holandii, Austrii, Szwecji, Luksemburgu i Czechach dotknięty był ubóstwem i/lub deprawacją materialną, lub/i żył w gospodarstwie domowym o niskiej intensywności pracy.

Wnioski

1. W większości krajów Wspólnoty mieszkańcy obszarów wiejskich charakteryzowali się wyższym stopniem zagrożenia ubóstwem niż w miastach, przy czym różnica ta była większa w 12 nowych państwach członkowskich. Średnio we Wspólnocie na terenach wiejskich co piąta osoba nie osiągnęła dochodu na poziomie granicy ubóstwa, a w miastach – prawie co siódma. Na obszarach wiejskich najbardziej zagrożeni ubóstwem byli mieszkańcy Łotwy, Hiszpanii, Bułgarii i Rumunii, natomiast najmniej mieszkańcy Holandii, Czech i Austrii. W ponad połowie krajów UE-15 (Luksemburgu, Austrii, Holandii, Wielkiej Brytanii, Belgii, Danii, Francji i Szwecji) osoby zamieszkujące tereny wiejskie w mniejszym stopniu dotknięte były pauperyzacją od mieszkańców miast.
2. Poziom deprawacji materialnej prawie we wszystkich krajach UE-15, z wyjątkiem Grecji, był wyższy wśród mieszkańców dużych aglomeracji miejskich. Odwrotna sytuacja występowała w nowych krajach członkowskich. W dużych miastach w Luksemburgu i Szwecji na zaspokojenie przynajmniej 4 z 9 podstawowych potrzeb nie mogło sobie pozwolić co najwyżej 2% osób, natomiast ponad 25% w Bułgarii i na Łotwie. Z kolei na obszarach wiejskich w Luksemburgu deprawacja materialna prawie wcale nie występowała, a w Danii i Szwecji dotyczyła nieco ponad 1% mieszkańców. W Rumunii i Bułgarii deprawacja materialna była problemem częściej niż co trzeciego mieszkańca wsi.
3. Prawie co dwunasty mieszkaniec miast oraz co czternasty obszarów wiejskich UE w wieku poniżej 59 lat mieszkał w rodzinie o niskiej intensywności pracy. Różnice w poziomie wskaźnika między obszarami miejskimi i wiejskimi były inne w krajach UE-15 oraz w pozostałych krajach. W większości krajów Europy Zachodniej gospodarstwa domowe mieszkańców miast w większym stopniu charakteryzowały się niską intensywnością pracy niż mieszkańców obszarów wiejskich.
4. Skala ubóstwa i wykluczenia społecznego w UE jest zróżnicowana ze względu na stopień urbanizacji. W większości krajów członkowskich mieszkańcy obszarów wiejskich częściej zagrożeni byli opisanymi zjawiskami, przy czym w krajach UE-15 różnica ta w 2010 r. była niewielka, a w pozostałych państwach członkowskich odsetek osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym wynosił 23% na terenach o wysokim stopniu urbanizacji oraz 37% na obszarach mało zurbanizowanych.

Literatura

- Dochody i warunki życia ludności Polski (raport z badania EU-SILC 2010) 2012: GUS, Warszawa, 38-44.
Eurostat Regional Yearbook. 2011: Publications Office of the European Union, Luxembourg, 216-217.
Społeczny wymiar strategii „Europa 2020”. 2011: Sprawozdanie Komitetu Ochrony Socjalnej. Komisja Europejska. Streszczenie. Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg, 6-7.

Summary

The article examines the level of poverty and social exclusion in the European Union countries by degree of urbanization. Specifically, the discussion concerns the extent of poverty, the level of material deprivation and the percentage of individuals living in households with a very low work intensity. Two indicators, the at-risk of poverty rate and social exclusion indicators, reflect the share of the population, which is either at risk of poverty, or severely materially deprived, or lives in a household with a very low work intensity.

Adres do korespondencji:

dr Aneta Miłucha
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Wydział Nauk Ekonomicznych
Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej
ul. Nowoursynowska 166
02-786 Warszawa
tel. (22) 593 40 37
e-mail: aneta_stanko@sggw.pl